

3. 11. 2024

Primorski dnevnik

Stran/Termin: 18

Naslov: Nimajo predstave, kaj je vojna

Naklada: 8.500,00

Avtor: Toni Gomišček

Površina/Trajanje: 927,26

Rubrika/Oddaja: /

Žanr: POROČILO

Gesla: POMNIK MIRU CERJE

Toni Gomišček

Nimajo predstave, kaj je vojna

Allon Bostwick Po Ameriki širi navdušenje za Pot miru od Loga pod Mangartom do Devina. Ukrajincem je pomagal lajšati vsakdan

Enajstega novembra ni samo dan, ko po tradiciji sveti Martin poskrbi, da se mošt v vino spremeni: na ta dan, in to ob enajsti uri dopoldne, je bil leta 1918 uradno razglašen konec večletne morije, ki je kasneje dobila vzdevek prva svetovna vojna. Številni spopadi so potekali prav na naših tleh, kjer so se od alpskih vrhov do morja vkopali vojaki italijanske in avstro-ogrske vojske.

Na soški fronti, ki je predstavljal 93 kilometrov dolgo bojno črto, se je v obdobju od junija 1915 do oktobra 1917 zvrstilo dvanajst bitk, ki so zahtevale izredno visok krvni davek med vojaki in tudi med civilnim prebivalstvom, ki se je bilo prisiljeno umakniti v begunska taborišča, medtem ko so se njihova domovanja spreminjala v ruševine.

Tradicionalni pohod spomina iz Lepene do Krnskega jezera, kjer se vsako leto odvija doživetja proslava v opozorilo o nesmiselnosti te in vseh vojn, bo v soboto, 9. novembra. Žal tudi tokrat v svetu, kjer so vojni spopadi še vedno del našega vsakdana.

V naših krajih so še vedno vidni strelski jarki, bunkerji, rovi, topniška gnezda, pokopališča, vodnjaki in druge ostaline »velike vojne«. Številne nekdane utrjene poti za oskrbovanje bojišč, znane kot mulatjere, so zdaj uporabne planinske poti, ogledi vojnih zbirk, muzejev, bojišč, vodnjakov, frontnih kapelic in celo cerkev, ki so jih gradili vojaki, so postali »turistični produkt«. Eden izmed teh je Pot miru od Loga pod Mangartom do Devina, ki jo obišče vsako leto več pohodnikov. Številni se nanjo vračajo; med njimi je moj ameriški prijatelj Allon Bostwick. O njegovem prvem srečanju s Potjo miru sem pisal pred petimi leti, kasneje pa se je nabralo toliko no-

vih doživljava, da si zgodba za-sluzi nadaljevanje. Tudi zato, ker je njegovo prepričanje v potrebo po globalnem miru dobilo novo razsežnost, ko se je na Poljskem srečal z ukrajinskimi begunci in se takoj javil med prostovoljce, ki so jim pomagali lajšati vsakdan.

Največje darilo samemu sebi

»Pot miru sem sprva doživljal na fizični ravni. K njej sem pristopil kot moški srednjih let brez posebne telesne pripravljenosti in nevajen bivanja v naravi, še zlasti pa ne sam. Z redno vadbo sem se fizično dovolj okrepil, da sem začel verjeti, da mi bo uspelo prehoditi celotno Pot miru, obenem pa sem spoznaval, da mi ustreza hoditi sam. Prepričan sem, da me je to utrdilo tudi na mentalni ravni. Pot miru mi je prav zaradi tega prirasla k srcu, saj je bila do takrat nekaj najboljšega, kar sem v zrelih letih naredil zase,« pripoveduje Allon, ki se mu je z vsakim prehojenim korakom krepilo prepričanje, da mora o Poti miru pripovedovati svojim sonarodnjakom.

»Šele med Potjo miru sem se začel zavedati, da Američani sploh nimajo prave predstave o

tem, kaj je vojna. O vojni bere-mo, o vojni poročajo mediji, Američani so udeleženci vojnih spopadov, še vedno so živi spo-mini na Vietnam, Irak, Afganistan, toda doma že dolgo nismo imeli nobene vojne. Državljan-ska vojna je bila pred več kot pol-drugim stoletjem, natančneje v šestdesetih letih devetnajstega stoletja, sicer pa smo imeli zgolj eno enodnevno vojno, enajste-ga septembra 2001, s teroristič-nimi napadi Al Kaide z ugrab-ljenimi letali. Po drugi strani smo žrtve kratkega spomina, česar pa ne moremo trditi za vas. Pre-senetilo me je, kako se pri vas še živo spominjate prve svetovne vojne, kako negujete spomin na žrtve, kako vzdržujete grobišča, kako vam je mar, da vse to ne gre v pozabo. Spoznaval sem, da je to verjetno zato, ker živite na ozemlju, kjer so se odvijali ti vo-jaški spopadi, v katere so bili va-ši predniki vključeni kot vojaki in kot civilisti. Ko sem dva tedna hodil naokrog s svojim 30 funtov (13 kilogramov) težkim nahrb-tnikom, rinil v breg ali se spuš-čal v dolino, so me ves čas ob-hajale misli, da so vojaki to po-čeli več let z bistveno težjo opre-mo, slabšo opravo in pod stalno grožnjo smrti. V samogovorih sem si predstavljal njihovo živ-ljenje, njihovo vsakodnevno kal-varijo, in prišel do spoznanja, da moram to sporočilo prenesti naprej, da se ne pozabl. Mogoče je to drugi del darila, ki sem si ga dal, » razmišlja Allon.

Tretje darilo je (končno) ra-zumevanje razlogov, zaradi ka-terih njegov oče ni hotel kaj dos-ti govoriti o izkušnjah, ki jih je imel kot pripadnik ameriških zračnih sil med drugo svetovno vojno. » Bil je navigator in us-merjal je let avionov, ki so spuš-čali padalce. Vnaprej so vedeli, da bodo mnogi umrli že v zra-ku, drugi na bojišču, in to je bi-lo strašno moralno breme za vse,

ki so preživel. Vrnili so se psi-hično zlomljeni, želeli so čim-prej pozabiti in teh travm niso hoteli podoživljati s pripovedo-vanjem. Sem peti od sedmih ot-rok in le najstarejša brat in se-stra sta bila še deležna nekaj nje-govih zgodb, potem je vse zako-pal globoko vase. Zato sem toli-ko bolj prepričan, da niti v la-godju miru ne smemo pozabiti na grozote vojn, » opozarja.

Govorica miru

Svoje izkušnje in spoznanja s Po-ti miru je Allon doslej delil s čla-ni raznih društev, predaval je v univerzitetnih kampusih in enkrat tudi za skupino vojnih veteranov.

» Povsod so mi z zanimanjem prisluhnili, povsod smo imeli zanimive debate, le odziv nekda-njih vojakov ni bil na nivoju, ki sem ga pričakoval. Moja preda-vanja so zanje najverjetneje pre-več splošna, preveč družbeno angažirana, saj slonijo na doži-vljanju vojne in njenih posledic, medtem ko so oni najverjetneje pričakovali več vojaških vsebin, od strategije in taktike bojujo-čih strani do opisa uporabljene-ga orožja, načinov boja mož na moža ter podobne zgodbe, » pri-

poveduje Allon, ki mu ne gre iz spomina srečanje z učenci neke šole ob Pomniku miru na Cerju.

»Bili so otroško razposajeni, te-
kali naokrog, se igrali in lizali
sladoled, hkrati pa so z zani-
manjem prebirali razlage na pa-
nojih in sledili drugim predsta-
vitvam. Ko so odkrili, da sem
Američan na Poti miru, so me
nemudoma obstopili in me spra-
ševali o vsem mogočem, največ
seveda o mojem doživljanju Po-
ti. No, prepričan sem, da je od-
krivanje Poti miru zgodba brez
konca. Vsakič, ko pridem v te
kraje, obiščem kak muzej, se
sprehodi po delčku poti, od-
krijem kaj novega. Res gre za
neprecenljivo izkušnjo, o kate-
ri rad govorim in navdušujem
tudi druge, da jo doživijo. Pri-
povedujem jim tudi o skrbi za
ranjene in mrtve, o nekakšnem
tovarištvu, o medsebojnem spo-
štovanju, ki je veljalo med pripa-
dniki različnih armad. V osno-
vi se niso sovražili, bili so le na
različnih straneh v vojni, ki je
zvečine niso hoteli,« strne Al-
lon, ki je doslej imel ducat pre-
davanj, zadnjega letošnjega fe-
bruarja za slovensko društvo v
Minneapolis. To je bilo, kot pravi,
prvo po daljšem premoru za-
radi covid-19 in med pripravo
nanj je podoživljal spomine ter
sklenil, da mora oživiti pred leti
sklenjene stike in se začeti po-
novno promovirati. »No ja, ne
mene, ampak celoten koncept
Poti miru,« se hitro popravi in
pohvali zavzetost Maše Klavora
iz Fundacije Pot miru, s katero
se je že nekajkrat dobil na kavi-
ci, katere pitje se je zavleklo v
večurni pogovor. »Hvaležen
sem njej, hvaležen sem ljudem,
ki sem jih srečal na Poti, hvale-
žen sem za lep sprejem, ki sem ga
deležel, in čutim se obvezane-
ga, da tudi sam prispevam k us-
pehu projekta,« se pristavi.

Sabotinsko srečanje

Pot miru je zanimiva v vseh let-
nih časih, je prepričan Allon, ki
jo je prvič prehodil septembra
2018. Takrat je bil na Sabotinu v
začetku tedna, ko je tamkajšnji
gostinski lokal zaprt, tako da se
ni srečal z Bogdanom Potokar-
jem, ki ob sobotah in nedeljah
vodi skupine obiskovalcev po
rovih, ki nemo pričajo o pome-
nu tega vrha nad Sočo za vojne
stratege obeh vojskujocih
vojska. Tokrat mu je uspelo za-
polniti to vrzel in dobiti še cel
kup drugih podatkov, ki jih
Bogdan večje stresa iz rokava.

Na razglednem vrhu, od ko-
der je moč s prostim očesom
zaobjeti celotno frontno črto,
saj se med vršaci na severu iz-
risuje kopasti vrh Rombona, na
jugu pa se pogled utaplja v
modrini Tržaškega zaliva, je po-
govor nanesel tudi na število
žrtev soške fronte. Bogdan je,
kolikor se le da biti, natančen
in navede, da je bilo pokopa-
nih okoli 300.000 vojakov, še
vsaj 50.000 jih je ostalo pogre-
šanih. Mnoge so zasuli plazovi,
nekateri so granate dobe-
sedno raznesle. Če prištejemo
še ranjence, ki so bili tako poš-
kodovani, da niso bili več spo-
sobni vrnitve na bojišče, je bi-
lo žrtev več kot milijon.

Med ogledom rogov, ki so
nudili zavetje in omogočali re-
lativno miren počitek med
enim spopadom in drugim,
nam namiza še druge podrobnosti
vojaškega vsakdana. Go-
vorí o načinih transporta vo-
jaške opreme na vrh osamele
gore, o pomenu vode, ki je slu-
žila tako za pitje kot za hlaje-
nje mitraljezov, o razlogih, za-
radi katerih so bile muje naj-
bolj cenjene tovarne živali, pa
tudi o taktični potezi Italija-
nov, s katero so 6. avgusta 1916
uspeli zavzeti Sabotin.

Poljsko-ukrajinska izkušnja

Allon rad potuje in Krakov je eno
izmed mest, ki so mu še zlasti
pri srcu. Leta 2022 je že mesece
vnaprej kupil letalsko vozovni-
co do tega zgodovinskega me-
sta na jugu Poljske in načrtoval
po nekajdnevem postanku še
skok v Slovenijo na obisk k so-
rodnikom, potem pa se je vse
skupaj postavilo na glavo, ko je
ob prihodu na glavno železniško
postajo zagledal dolgo kolono
ukrajinskih beguncev, ki se je v
serpentinu počasi pomikala po
velikem trgu.

»Vojna se je ravnokar začela,
mogoče teden ali dva pred tem,
in oni so stali tam, vsi zbegani, z
vrečkami v rokah in kakim dru-
gim manjšim kosom prtljage ob
nogah. Za nekaj časa sem obstal,
nato sem šel v hotel in se nanes-
til, potem pa mešanih čustev šel
na ulice in kar hodil in hodil. Sre-
čal sem ženički, ki sta sedeli na
klopci: ena je imela psa v klet-
ki, ki ga je uspela vzeti s seboj,
sicer pa sta nemo gledali predse.
Tam je bila še ena punca, ki je
govorila angleško, pa sem ju ob
njeni pomoči vprašal, če kaj po-
tebujeta. Da nič, sta rekli, jaz pa
sem jima dal nekaj denarja, da
bi si kupili kaj za pod zob. Po-
poldne sem se vrnil na železni-
ško postajo, poiskal zdravstve-
no osebje in kot upokojeni
zdravnik ponudil pomoč. Čeprav
so me sprejeli, mi vseeno niso
dali nobenega dela, tako da sem
odkorakal do oddelka, ki je raz-
deljeval hrano, kjer so me ne-
mudoma vključili v pripravo in
delitev kave, čaja, kakava ... Še
zdaj se spominjam nekaterih ob-
razov, zvečine prestrašenih
žensk in otrok, ki so se zagoto-
vo spraševali, če se bodo še kdaj
vrnili, če bodo še videli može,
brate in očete, ki so ostali v
Ukrajini, šli na fronto. Po nekaj
dneh sem šel za en teden v Slo-

venijo, potem sem se vrnil v
Krakov, sodeloval v pripravi
hrane, sekljal zelenjavo, prip-
ravljal sendviče, čistil tla ... Kar-
koli je bilo potrebno.«

Le enkrat so prišli ponj, da bi
pomagal povsem onemoglemu
starejšemu moškemu. Allon je
hitro ugotovil, da je popolnoma
dehidriran, razlog pa je bil so-
razmerno bizaren. Starček je
trpel za inkontinenco, in ker se
je bal, da bi se mu kaj neljubega
pripetilo med vožnjo z vlakom,
se je vzdržal pitja vode.

Kmalu po vrnitvi v Ameriko
je začutil praznino, čes da bi lah-
ko še kaj naredil za te uboge lju-
di. Plačal si je let in nastanitve
ter bil še en mesec v Krakovu,
ponovno v kuhinji. Z veseljem
je pomagal in ob vsem sočustvo-
vanju z Ukrajinci občudoval ne-
sebično pomoč Poljakov. »Ko
sem se o tem pogovarjal z njimi,
so mnogi omenjali, da so bili
pred več desetletji njihovi pred-
niki begunci, ki so bežali pred
Hitlerjem. Vselej ista zgodba,
vselej ista kalvarija, toda koliko
trpljenja je potrebnega, da lah-
ko predelamo vse grozote in
zgradimo Pot miru,« se spra-
šuje Allon, ki se je odločil, da bo na
naslednji obisk Slovenije po-
vabil še vse živeče sorojence in nji-
hove otroke.

»Moja mati nam je posredo-
vala mnoge elemente slovenske
kulture, ki jih je dobila od svo-
jih staršev, jaz pa sem edini od
sorodstva, ki je že bil v Sloveni-
ji. Deželo, vključno s Potjo miru,
bi rad predstavil tudi sorojen-
cem in njihovim otrokom. Na
Krasu bom preveril, kako je z
njihovo kondicijo: če bodo pri
moči, bomo šli lahko tudi na Go-
lobar, iz Drežnice do Javorce ali
na Sabotin,« sklene prijatelj Al-
lon Bostwick in v slovo obljubi,
da se bo vsekakor oglašil, ko bo
ponovno hodil naokrog.

Pot miru V smeri urinega kazalca: pohod po sledih soške fronte, Javorca je eden najbolj prepoznavnih pomnikov miru v Posočju; kovaška delavnica v rovih na Sabotinu; Allan Bostwick (levo) in Bogdan Potokar med ogledom vojaških ležišč v sabotinskih rovih